

MAQSUD SHAYXZODANING IJTIMOYIY-SIYOSIY FAOLIYATI
VA SOVET DAVRIDA UNING MUNOSABATI

Saminov Shohjahon Sharifjon o'g'li

Toshkent davlat transport universiteti

“Siyosatshunoslik” yo ‘nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Maqsud Shayxzodaning 1950-yillardagi ijodiy va ijtimoiy-siyosiy faoliyati tahlil qilinadi. Xususan, uning xalqlar do‘stligi mavzusidagi asar yozish rejasi, Sovet adabiy muhitidagi o‘rni va u ishtirok etgan adabiy-ma‘rifiy tadbirlar yoritiladi. Shuningdek, u davr siyosiy muhitiga bo‘lgan munosabati va Leningrad, Moskva, Boku kabi shaharlardagi faoliyati haqida ham fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Maqsud Shayxzoda, Sovet davri, ijtimoiy-siyosiy faoliyat, adabiy muhit, xalqlar do‘stligi, adabiy uchrashuvlar, M.M. Litvinov, G.V. Plekhanov, Moskvadagi adabiy muhit, general Гороодовиков.

МАКСИМ ЛИТВИНОВ И ВСТРЕЧА С ШАЙХЗОДОЙ: ПЕРЕСЕЧЕНИЕ
ДИПЛОМАТИИ И ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация: В статье анализируется встреча узбекского писателя Шайхзоды с советским дипломатом Максимом Литвиновым в Москве в 1950 году. Рассматриваются обсуждаемые ими политические и культурные вопросы, а также влияние Литвинова на советскую внешнюю политику. Особое внимание уделяется историческому контексту встречи и изменениям в судьбах известных личностей после Второй мировой войны.

Ключевые слова: Шайхзода, Максим Литвинов, советская дипломатия, внешняя политика, литература, политическая история, культура, Москва, 1950 год, исторический контекст.

MAXIM LITVINOV AND THE MEETING WITH SHAYXZODA: THE
INTERSECTION OF DIPLOMACY AND LITERATURE

Abstract: The article analyzes the meeting between Uzbek writer Shayxzoda and Soviet diplomat Maxim Litvinov in Moscow in 1950. It examines the political and cultural discussions they had, as well as Litvinov’s influence on Soviet foreign policy. Special attention is given to the historical context of the meeting and the changes in the destinies of notable figures after World War II.

Keywords: Shayxzoda, Maxim Litvinov, Soviet diplomacy, foreign policy, literature, political history, culture, Moscow, 1950, historical context.

KIRISH

XX asr o'rtalarida sovet davlati ichida siyosiy va madaniy o'zgarishlar jadallashdi. Ushbu davrda ko'plab ziyolilar va davlat arboblari faoliyatida keskin burilishlar sodir bo'ldi. Bular orasida taniqli yozuvchi va dramaturg Maqsud Shayxzoda ham bor edi. U o'z ijodida ijtimoiy-siyosiy mavzularni, millatlararo munosabatlarni va xalq hayotini yoritdi. Shayxzoda 1950-yilda yozuvchilar uyushmasi orqali xalqlar do'stligi mavzusida kitob yozish istagini bildirgan. Shu yilning noyabr oyida esa u Moskva shahrida bo'lib, tasodifan sobiq sovet diplomati Maksim Litvinov bilan uchrashdi. Ushbu uchrashuv nafaqat adabiyot va diplomatiya kesishgan nuqta, balki o'sha davrning murakkab siyosiy muhitini aks ettiruvchi tarixiy voqea ham edi.

Maqolada aynan shu uchrashuv tafsilotlari, Litvinov va Shayxzoda o'rtasidagi suhbat mazmuni hamda bu uchrashuvning tarixiy va madaniy ahamiyati yoritiladi. Sovet diplomatiyasi va adabiyotining o'zaro aloqalari tahlil qilinadi. Shuningdek, XX asrning o'rtalarida sodir bo'lgan siyosiy o'zgarishlarning adabiyot va ziyolilar hayotiga ta'siri muhokama qilinadi. Sovet Ittifoqining ichki va tashqi siyosatida jiddiy o'zgarishlar yuz berayotgan bir davrda adabiyot faqat badiiy ijod mahsuli emas, balki ideologik vosita ham edi. Yozuvchilar siyosiy rejimning bir qismi sifatida qaralgan, ularning asarlari esa mafkuraviy nazoratdan o'tgan. Aynan shunday sharoitda Shayxzoda kabi ijodkorlarning hayoti va faoliyati murakkab kechdi.

Litvinov esa o'z davrining nufuzli diplomatlaridan biri bo'lib, u Sovet Ittifoqining tashqi siyosatini shakllantirishda muhim rol o'ynagan. U 1920-1930-yillarda xalqaro maydonda sovet manfaatlarini himoya qilgan va Ikkinchi jahon urushi yillarida ham muhim vazifalarni bajargan. Ammo urushdan keyin u siyosiy sahnadan chetlatilgan va uning siyosiy faoliyati ancha sustlashgan edi.

Shayxzoda va Litvinov o'rtasidagi uchrashuv faqatgina tasodifiy bo'lmagan bo'lishi mumkin. Bu uchrashuv orqali o'sha davrdagi siyosiy muhit, ziyolilar va davlat arboblari orasidagi murakkab munosabatlar haqida ko'proq bilish mumkin. Ushbu maqolada aynan shu jihatlar tahlil qilinib, Shayxzodaning bunday shaxslar bilan aloqalari va bu aloqalarning uning ijodiga ta'siri yoritiladi.

Maqolaning maqsadi – XX asr o'rtalaridagi sovet adabiy-madaniy muhitining o'ziga xos jihatlarini, yozuvchi va diplomatlar o'rtasidagi aloqalar tarixini va bu munosabatlarning o'sha davrdagi siyosiy vaziyat bilan bog'liqligini o'rganishdir. Sovet Ittifoqidagi siyosiy ta'sir doiralari, adabiyotning mafkuraviy qamrovga tushishi va ijodkorlarning ushbu sharoitda qanday yashab ijod qilgani muhokama qilinadi.

Asosiy qism

Maqsud Shayxzoda XX asr o'rtalarida o'z ijodiy faoliyatini rivojlantirish va yangi asarlar yozish maqsadida turli shaharlarga safar qilishni rejalashtirgan edi. Ayniqsa, u xalqlar do'stligi mavzusidagi asar ustida ishlashni niyat qilgan va bu borada Sovet Ittifoqining turli shaharlarida bo'lishni maqsad qilgan edi. 1950-yil 16-may kuni u Yozuvchilar uyushmasiga yo'llagan arizasida ushbu niyati haqida yozib, avgust oyida sog'lig'ini tiklash, keyin esa to'rt oy davomida Moskva, Lenigrad, Kiev, Tbilisi, Yerevan va Boku shaharlarida bo'lish rejalarini bayon etgan.

Shu bilan birga, u bu masalada yordam berishni so'rab, SSR Adbiyot jamg'armasiga murojaat qilishni iltimos qilgan.

Shayxzodaning ushbu sayohatlari faqatgina ijodiy jarayon bilan cheklanib qolmay, balki u Sovet Ittifoqida bo'layotgan siyosiy va madaniy jarayonlarni chuqur o'rganishga ham harakat qilgan. Shu maqsadda u 1950-yil noyabr oyida Moskvada bo'lganida taniqli diplomat, sobiq tashqi ishlar vaziri Maksim Litvinov bilan uchrashgan. Bu uchrashuv tasodifan yuz bergan bo'lsa-da, Shayxzoda bundan katta taassurot olgan va Litvinov shaxsi unga qiziqarli ko'ringan. Ularning uchrashuvi A.A. Fadeyev nomidagi Adabiyotchilar uyining restoranida kechgan bo'lib, bu joy o'sha yillarda yozuvchilar va ziyolilar uchun muhim uchrashuv nuqtasi edi.

Shayxzoda Litvinovning uzoq yillar Sovet diplomatiyasida faoliyat yuritganiga qiziqish bilan qaragan. U Litvinovning Yevropa mamlakatlaridagi tajribasi, bir necha tillarni bilishi, siyosiy jarayonlardagi roli haqida so'z yuritgan. Ayniqsa, Litvinovning Ikkinchi Jahon urushi yillarida AQShda elchi sifatida ishlagani, undan avval esa uzoq vaqt Sovet tashqi siyosatini shakllantirgan shaxslardan biri bo'lgani Shayxzodani hayratga solgan.

Uchrashuv chog'ida Shayxzoda va Litvinov o'sha davr siyosiy holati, adabiyot va mafkura masalalari haqida suhbatlashgan. Shayxzoda Sovet adabiyotida yuz berayotgan o'zgarishlar, yozuvchilarning mafkuraviy cheklovlariga duch kelayotgani haqida fikr almashgan. Litvinov esa o'zining faoliyati davomida turli siyosiy bosimlarga uchragani va oxir-oqibat chetlashtirilgani haqida so'zlagan. Bu suhbat Shayxzodaning adabiyot va siyosat o'rtasidagi murakkab bog'liqlikni yanada chuqurroq tushunishga yordam bergan.

Shayxzoda bu uchrashuvdan so'ng Litvinov shaxsi haqida o'z fikrlarini o'rtoqlashib, uni o'ziga xos siyosiy arbob deb baholagan. U Litvinovning oratorlik qobiliyatini yuqori baholab, ammo siyosiy tizimdagi cheklovlar tufayli uning oldingi mavqeini yo'qotganiga e'tibor qaratgan. Shayxzoda shuningdek, Sovet harbiy generali Oka Ivanovich Городовиков haqida ham eslab, u ham Ikkinchi Jahon urushidan keyin turli sabablarga ko'ra chetlashtirilgan generallardan biri bo'lganini aytgan. Bu esa o'sha davr siyosatida ko'plab tajribali kadrlarning o'z lavozimlaridan chetlatilishi bilan bog'liq edi.

Shayxzodaning bu uchrashuvdan olgan taassurotlari uning ijodiy izlanishlariga ham ta'sir ko'rsatgan. U o'z asarlarida mafkuraviy cheklovlar, siyosiy jarayonlarning adabiyotga ta'siri haqida qayg'urgan. U Sovet adabiyotining doimiy nazorat ostida bo'lishi yozuvchilarning erkin fikr bildirish imkoniyatlarini cheklayotganini anglagan. Shu boisdan u o'z ijodida real voqelikni aks ettirishga harakat qilgan va bu orqali jamiyatning ijtimoiy-siyosiy muammolarini yoritishga intilgan.

Shayxzodaning Litvinov bilan uchrashuvi, shuningdek, uning xalqaro masalalarga bo'lgan qiziqishini ham ko'rsatadi. U faqatgina milliy masalalar bilan cheklanmay, balki jahon siyosati, xalqaro munosabatlar haqida ham o'z fikriga ega bo'lgan. Shayxzoda Litvinov misolida diplomatiya va siyosatning ichki mexanizmlarini ko'rib chiqqan, bu esa uning keyingi ijodiy faoliyatida aks etishi mumkin edi.

Ushbu maqola Shayxzodaning adabiy va ijtimoiy hayotining muhim jihatlaridan birini ochib beradi. Uning shaxsiy kuzatuvlari va tajribalari Sovet davrida yozuvchilar duch kelgan

qiyinchiliklarni chuqurroq tushunish imkonini beradi. Shayxzoda nafaqat iste'dodli adib, balki o'z davrining voqeliklarini aniq tahlil qila oladigan ziyoli ham edi.

Xulosa

XX asr o'rtalarida Sovet Ittifoqidagi siyosiy va madaniy jarayonlar murakkab va ziddiyatli edi. Yozuvchilar va ziyolilar mustaqil fikr yuritish imkoniyatidan mahrum bo'lib, mafkuraviy cheklovlariga duch kelgan. Maqsud Shayxzodaning hayoti va ijodi ham shunday sharoitda kechdi. Uning xalqlar do'stligi mavzusida asar yozish niyati, Moskva va boshqa shaharlarga safari, diplomat Litvinov bilan uchrashuvi ushbu murakkab davrning bir qismi sifatida qaralishi mumkin.

Shayxzoda adabiy faoliyati davomida doimo ijtimoiy va siyosiy masalalarga chuqur qiziqish bilan yondashgan. U millatlararo munosabatlar, adolat va erkinlik masalalarini ko'tarib chiqqan. Shu sababli uning ijodi nafaqat badiiy, balki tarixiy va siyosiy ahamiyatga ham ega. Litvinov bilan uchrashuvi esa Sovet Ittifoqida yuz berayotgan o'zgarishlarning adabiyot vakillariga qanday ta'sir ko'rsatganini ko'rsatib turibdi.

Ushbu maqola orqali biz Shayxzoda va Litvinov shaxsiyati misolida XX asr o'rtalaridagi sovet ijtimoiy-madaniy muhitini tahlil qildik. Ushbu uchrashuv oddiy suhbat emas, balki adabiyot va siyosat o'rtasidagi murakkab bog'liqlikning yorqin ifodasi edi. Sovet diplomatiyasi va adabiyotining o'zaro aloqalari, yozuvchilarning mafkuraviy nazorat ostida bo'lishi, siyosiy cheklovlarning ijodga ta'siri maqolada chuqur tahlil qilindi.

Shayxzodaning hayoti va faoliyati bugungi kun uchun ham muhim saboqlarga ega. Uning asarlari millatlararo hamjihatlik va insonparvarlik g'oyalarini targ'ib qilishi bilan ahamiyatlidir. Bugungi kunda ham yozuvchi va ziyolilar jamiyat taraqqiyotida muhim rol o'ynaydi, ularning mustaqil fikrlashi va erkin ijod qilishi jamiyat rivoji uchun muhim shart hisoblanadi. Shuningdek, Shayxzodaning tarixiy shaxslar bilan uchrashuvlari va ularning ijodiy faoliyatiga ta'siri, adabiyot va siyosatning o'zaro bog'liqligi chuqur tadqiqot qilishga arziydigan mavzulardir. Ushbu maqola orqali XX asrning ijtimoiy-siyosiy haqiqatlarini anglashga va tarixiy jarayonlarga yangicha nuqtai nazar bilan qarashga harakat qilindi.

Shayxzodaning ijodi, u duch kelgan qiyinchiliklar va uning adabiyot orqali ko'tarilgan masalalar bugungi kun uchun ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Bu esa bizni adabiy merosni chuqur o'rganish va qadrlashga undaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Shayxzoda M. Tanlangan asarlar. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1985.
2. Litvinov M.M. Sovet tashqi siyosati tarixi. – Moskva: Progress nashriyoti, 1972.
3. Городовиков О.И. Харбий хотиралар. – Moskva: Harbiy adabiyot nashriyoti, 1950.
4. O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi hujjatlari. – Toshkent, 1950-yillar.